

Hilde Crevits
Viceminister-president van de
Vlaamse Regering en Vlaams minister
van Welzijn, Volksgezondheid en
Gezin
Raadgever Bavo Smits
Koning Albert II-laan 15
1210 Brussel

Contactpersoon: Munera Adan Sahal
Tel: 02 551 13 70
E-mail: munera.adansahal@ambrassade.be
Datum: 1 februari 2024
Plaats: Brussel

Gezondheidsdoelstelling Milieugezondheidszorg

Geachte minister Crevits,
Beste heer Smits en collega-raadgevers,

Met deze brief willen wij graag onze opmerkingen en aanbevelingen delen met betrekking tot het ontwerp van de Gezondheidsdoelstelling Milieugezondheidszorg. We waarderen het ten zeerste dat de Vlaamse Jeugdraad betrokken was bij het participatieve traject in de aanloop naar deze doelstelling en adviesaanvraag. We zijn blij met de erkenning en de bereidheid om de stem van kinderen en jongeren mee in acht te nemen en moedigen blijvende participatie van kinderen en jongeren op de lange termijn sterk aan. De betrokken thema's hebben in de afgelopen jaren tot verschillende adviezen en dossiers geleid, zowel binnen de adviesraad als bij de aan ons verwante organisaties (zie hieronder). Daarom hebben we gekozen om de belangrijkste punten en aanbevelingen uit deze adviezen in deze brief samen te vatten in plaats van een volledig 'nieuw' advies op te maken.

We zijn verheugd dat Vlaanderen, als een van de weinige regio's in Europa, werkt aan een plan op de lange termijn voor klimaatgezondheid. Dat is een uiterst relevant thema, aangezien kinderen en jongeren de generaties zijn die onevenredig zwaar getroffen zullen worden door de gezondheidseffecten van klimaatverandering. Naast de toename van allergieën, water- en voedselgerelateerde aandoeningen, door vectoren overgedragen ziekten en extreme weersomstandigheden, neemt ook het risico op mentale problemen toe.

We juichen toe dat de rol van de leefomgeving op gezondheid eindelijk wordt erkend, maar benadrukken nog steeds het belang van ambitieuze doelstellingen. Het is van cruciaal belang om te kijken naar de gevolgen van het huidige (klimaat)beleid op toekomstige generaties. Vlaanderen, als historische uitstoter, moet zich volledig inzetten voor klimaatmitigatie en geen halfslachtige maatregelen nemen om de CO₂-uitstoot terug te dringen naar nul. Hoewel er in het actieplan veel nadruk ligt op lokale besturen, willen we benadrukken dat klimaatverandering een grensoverschrijdend probleem is. Klimaatverandering treft alle kinderen en jongeren, ongeacht hun locatie, en daarom moeten maatregelen worden genomen op regionaal, nationaal en internationaal niveau, naast het lokaal niveau.

Veel van de punten in deze brief zijn gebaseerd op eerdere adviezen van de Vlaamse Jeugdraad, zowel recente als oudere, die nog steeds relevant zijn. Daarnaast beroepen we ons op input en rapporten van organisaties waarmee we nauw samenwerken, zoals de Kinderrechtencoalitie, UNICEF, Gezinsbond en Kind & Samenleving.

Sectie Leefomgevingskwaliteit

Het is noodzakelijk om meer erkenning te geven aan **de ongelijkheid in toegang tot groene openbare ruimtes**.¹ Vooral voor bepaalde gemeenschappen en groepen, zoals gezinnen met een lager inkomen en kinderen en jongeren in armoede, is die ruimte cruciaal voor hun gezondheid en welzijn. Beleidsmakers en stedenbouwkundigen moeten daarom actief werken aan een meer rechtvaardige verdeling van groene ruimtes over verschillende gemeenschappen. Dat vereist **strategische planning om middelen toe te wijzen voor de creatie en het onderhoud van groene ruimtes** in bijvoorbeeld achtergestelde buurten en wijken. Het **betrekken van gemeenschappen**, inclusief kinderen en jongeren, bij het ontwerp en de planning van groene ruimtes is essentieel. Dat zorgt ervoor dat de ontwikkelde groene ruimtes voldoen aan de specifieke behoeften en voorkeuren van de bewoners.

Ook bijkomend en diepgaand onderzoek is hierbij belangrijk om via **gezondheidseffectbeoordelingen** toekomstgericht de publieke ruimte te plannen én uit te voeren. Het is reeds aangetoond dat toegang tot groene ruimtes ook een positieve invloed heeft op het mentaal welzijn en de cognitieve ontwikkeling van kinderen en jongeren. Mensen die in groenere omgevingen wonen, worden minder vaak gediagnosticeerd met verschillende fysieke en mentale aandoeningen.²

Daarnaast hebben gezinnen tijdens de steeds warmere zomers en hittegolven behoefte aan **verkoelingsplaatsen**. Ook dit ontbreekt in het bijzonder voor gezinnen met een lager inkomen en kinderen en jongeren in kwetsbare posities. Het gebrek aan toegankelijke zwemgelegenheden en verkoelende parken benadeelt deze groepen het meest. Daarom is het noodzakelijk om meer verkoelingsplaatsen beschikbaar te stellen in zowel stedelijke als landelijke gebieden, zodat iedereen toegang heeft tot verkoeling, ook zij die geen eigen tuin of groene omgeving hebben - denk bij voorbeeld aan de Brusselse jongeren die naar Vlaamse kust en vijvers trekken voor verkoeling.³

Kinderen spelen steeds minder buiten, en hoe vaak kinderen buiten spelen hangt sterk af van hun omgeving en buurt, zo blijkt uit onderzoek van Kind en Samenleving in 2019.⁴ Het creëren van veilige buurten is van groot belang om kinderen de kans te geven om buiten te spelen zonder zich zorgen te hoeven maken over zaken zoals **verkeersveiligheid**. De zichtbaarheid en toegankelijkheid van deze groene speelplekken is daarbij enorm belangrijk om buiten spelen te bevorderen.

Ook **scholen** hebben een essentiële rol in de gezonde ontwikkeling van kinderen en jongeren. Het is noodzakelijk dat scholen groene en avontuurlijke ruimtes creëren op **speelplaatsen** om beweging en natuurbeleving te stimuleren, maar ook dat **ruimte gedeeld** gebruikt wordt (daartoe werden al stappen gezet met het open scholen-decreet).⁵ Daarnaast moeten we streven naar **rook- en vapevrije omgevingen** rond scholen, kinderspeelplekken en kinderopvang. Ook **geluidsoverlast** in en rond scholen kan de leerprestaties van kinderen negatief beïnvloeden. Daarom is het belangrijk om maatregelen te nemen om geluidshinder te verminderen en een rustige leeromgeving te creëren.

Naast school brengen jongeren vaak veel tijd door in **jeugdinfrastructuur en -omgevingen**. Daarom is het prioritair om meer aandacht te besteden aan kwaliteitsvolle infrastructuur en gezonde **jeugdlokalen**. Problemen zoals achterstallig onderhoud, slechte luchtkwaliteit en de aanwezigheid van asbest kunnen resulteren in onveilige en ongezonde omgevingen waarin jongeren hun activiteiten ondernemen of verblijven.⁶

¹ Stessens, P. (2019). [Towards an ecological approach for sustainable urban planning: the case of the Brussels-Capital Region](#).

² Vanaken, G. J., & Danckaerts, M. (2018). [Impact of green space exposure on children's and adolescents' mental health: A systematic review](#). *International journal of environmental research and public health*, 15(12), 2668.

³ VRT NWS, ['Waar mogen Brusselse jongeren nog verkoeling zoeken?'](#)

⁴ Kind & Samenleving, [het grote buitenspeelonderzoek](#)

⁵ [Open scholen -decreet](#)

⁶ Vlaamse Jeugd Raad [advies Jeugd\(werk\)infrastructuur](#)

Ten slotte is de **kwaliteit van huisvesting** en de woonomgeving van kinderen en jongeren van essentieel belang voor hun welzijn. Het is belangrijk ervoor te zorgen dat hun huizen vrij zijn van schadelijke stoffen en duurzaam zijn ontworpen. Kinderen en jongeren moeten kunnen opgroeien in een **gezonde huisvesting zonder schadelijke stoffen zoals luchtverontreiniging, hitte-eilandvorming door verharding, pesticidevervuiling en hoge geluidslasten.**

Sectie Klimaat en Gezondheid

Het is van belang om grote aandacht te besteden aan kinderen en jongeren in deze sectie, vooral de meest kwetsbaren onder hen. Onderzoek zoals dat van Wim Thierry aan de VUB voorspelt dat kinderen die nu worden geboren tot **zeven keer meer kans hebben om extreem weer** te ervaren.⁷ Uit onderzoek van Unicef blijkt dat de helft van de kinderen in Europa wordt blootgesteld aan **hoge frequentie hittegolven**.⁸ De gevolgen van klimaatverandering zullen dus veel zwaarder wegen voor kinderen en jongeren, vooral voor de meest kwetsbaren onder hen die mogelijk niet over de nodige middelen en sociale en materiële bescherming beschikken om zich te wapenen tegen extreme weersomstandigheden.

Daarom is het van cruciaal belang om de kwestie van **intersectionaliteit** te benadrukken.⁹ Het erkennen dat mensen meerdere identiteiten en kenmerken hebben (zoals geslacht, ras, klasse, etniciteit, leeftijd, handicap, enzovoort) die allemaal van invloed kunnen zijn op hun ervaring van de klimaatcrisis. Het is niet voldoende om kinderen en jongeren als een homogene groep te behandelen, noch om strikte groepsindelingen aan te houden; in plaats daarvan moeten beleidsmaatregelen en interventies rekening houden met deze diverse identiteiten en de unieke uitdagingen die ze met zich meebrengen. Dit helpt bij het ontwikkelen van meer inclusieve, holistische en doeltreffende maatregelen die er mee voor kunnen zorgen dat niemand wordt achtergelaten in de inspanningen om klimaatgezondheid te bevorderen en te beschermen.

Ook het belang van **klimaateducatie als deel van gezondheidseducatie** moet worden onderstreept.¹⁰ Klimaatgeletterdheid moet daarom worden geïntegreerd in schoolcurricula en mag niet beperkt blijven tot alleen campagnes op scholen. Het is belangrijk dat kinderen en jongeren via hun onderwijs, maar ook via vrijetijdsbesteding, zoals jeugdwerk, klimaateducatie ervaren, zodat ze bewust worden gemaakt van de klimaatuitdagingen en de impact ervan op hun gezondheid. Er is daarom nood aan een **sectoroverschrijdende aanpak**.

Mentale gezondheid is voor ons het grootste aandachtspunt in de doelstelling en het klimaatgezondheidsplan. Er is nood aan meer bewustzijn en aandacht voor klimaatverandering en mentale gezondheid bij kinderen en jongeren. Er is groeiend onderzoek dat klimaatverandering kan leiden tot psychologische stress bij kinderen en jongeren.¹¹ Zo is bijvoorbeeld rond eco-angst¹² en klimaatmoeheid¹³ bijkomend onderzoek nodig. Het is essentieel om deze begrippen te begrijpen en de impact ervan op mentale gezondheid serieus te nemen. Ook de **'Stressrespons bij klimaatrampen'**¹⁴ speelt hierin sterk mee, bv. bij evacuaties enerzijds en

⁷ Wim, T., Stefan, L., Joeri, R., Carl-Friedrich, S., ... (2021). Intergenerational inequities in exposure to climate extremes. *Science*, 374(6564), 158-160

⁸ De Morgen, 'Helft kinderen in Europa steeds vaker blootgesteld aan hittegolven, blijkt uit analyse van Unicef'

⁹ De Ambassade, Begrip 'intersectionaliteit'

¹⁰ Vlaamse Jeugdraad, advies klimaatcommunicatie en -educatie

¹¹ MO, Klimaatangst zet rem op ontwikkeling van jongeren en Clemens, V., von Hirschhausen, E., & Fegert, J. M. (2022). Report of the intergovernmental panel on climate change: implications for the mental health policy of children and adolescents in Europe—a scoping review. *European child & adolescent psychiatry*, 31(5), 701-713.

¹² Coffey, Y., Bhullar, N., Durkin, J., Islam, M. S., & Usher, K. (2021). Understanding eco-anxiety: A systematic scoping review of current literature and identified knowledge gaps. *The Journal of Climate Change and Health*, 3, 100047.

¹³ Klimaatmoeheid: fenomeen waarbij jongeren overweldigd raken door de voortdurende dreiging van klimaatverandering, Vlaamse Jeugdraad advies Klimaatcommunicatie en -educatie

¹⁴ La Greca, A. M., Burdette, E. T., & Brodar, K. E. (2023). Climate change and extreme weather disasters: evacuation stress is associated with youths' somatic complaints. *Frontiers in Psychology*, 14, 1196419.

klimaatgerelateerde rampen anderzijds. Onderzoek heeft specifieke stressreacties bij kinderen en jongeren aangetoond tijdens klimaatgerelateerde **rampen en evacuaties omwille** van logistieke problemen, zorgen over besluitvorming, transportproblemen en scheiding van familieleden. Deze stressvolle evacuatie-ervaringen hebben directe invloed op zowel de mentale als fysieke gezondheid van kinderen (denk aan buikpijn, hoofdpijn, misselijkheid en verkoudheid), wat leidt tot verminderde schoolprestaties en meer medische zorg voor kinderen en jongeren.

Ook **klimaatgerelateerde rampen an sich** kunnen psychologische stress veroorzaken bij kinderen en jongeren, wat kan resulteren in symptomen zoals posttraumatische stressstoornis (PTSS), angst en depressie. Een schrijnend voorbeeld is het verhaal van Benjamin¹⁵. Toen hij 16 jaar oud was, verloor hij zijn vriendin Rosa tijdens de overstromingen in Wallonië in 2021 en ontwikkelde hierna PTSS. Dergelijke gevallen benadrukken de dringende noodzaak om aandacht te besteden aan de mentale gezondheid van kinderen en jongeren in het licht van de klimaatcrisis.

Sectie Zeer Zorgwekkende Stoffen

Bij de acties met betrekking tot zeer zorgwekkende stoffen hebben we sterk vertrouwd op het werk van de Kinderrechtencoalitie.¹⁶ Naast het belang van een goede leefomgeving en buurt, waar we hierboven al kort op gingen met betrekking tot leefomgeving kwaliteit, is **een gezonde woning** vanzelfsprekend van groot belang voor kinderen en jongeren.

We willen vragen om in het opstellen van beoordelingskaders en monitoring een **brede definitie** te hanteren van een gezonde leefomgeving. De Kinderrechtencoalitie benadrukt dat er met name voor kinderen en jongeren in kwetsbare situaties, zoals zij die risico lopen op armoede, sprake is van gezondheidsrisico's bij het ontbreken van een gezonde leefomgeving die bijdraagt aan hun welzijn. Onderzoek toont aan dat deze huishoudens vaker te maken hebben met **vochtproblemen**¹⁷, **gebrek aan sanitaire voorzieningen**¹⁸, **risico's op koolmonoxidevergiftiging**¹⁹, **geluidsoverlast (vooral bij huishoudens in armoede**²⁰), **en ruimtegebrek**²¹. Bovendien hebben ze vaak te maken met **energie- en waterarmoede**²², wat deels wordt veroorzaakt door kwaliteitsproblemen in de woning.

Al deze aspecten dragen bij aan een verstoring van een gezonde omgeving voor opgroeiende kinderen. Daarnaast wijzen we ook op de aanwezigheid van **loodhoudende waterleidingen en verf**. In België heeft 7,8 procent van de kinderen verhoogde loodwaarden in hun bloed²³, terwijl de gevolgen hiervan ernstiger zijn bij jonge kinderen en kunnen leiden tot symptomen zoals constipatie, buikpijn, aantasting van het zenuwstelsel, nierproblemen en voortplantingsproblemen²⁴.

Verder willen we graag nog speciale aandacht vestigen op asbest. In 2016 schatte OVAM dat er nog ongeveer 1,9 miljoen ton asbesthoudende materialen te vinden waren in en rondom woningen, scholen, bedrijven en openbare gebouwen, terwijl we weten dat asbest een carcinogene stof is.²⁵ Er zijn al enkele stappen ondernomen voor de verwijdering van asbest in scholen en jeugdinfrastructuur, onder andere door een

¹⁵ De Standaard, [het verhaal van Benjamin en diagnose PTSS](#)

¹⁶ Kinderrechtencoalitie, [Rapport: Standpunt '\(V\)er van thuis: wonen vanuit kinderrechtenperspectief](#)

¹⁷ Kristof Heylen en Lieve Vanderstraeten, Wonen in Vlaanderen anno 2018, p. 44-46. Steunpunt Wonen, 2019.

¹⁸ ¹⁸ Kristof Heylen en Lieve Vanderstraeten, Wonen in Vlaanderen anno 2018, p. 52-54. Steunpunt Wonen, 2019

¹⁹ Lieve Vanderstraeten & Michael Ryckewaert, Grote Woononderzoek 2013. Deel 3. Technische woningkwaliteit. Steunpunt Wonen, maart 2015.

²⁰ Innocenti Report Card 17: Places and Spaces. Environments and children's well-being, p. 24. UNICEF, 2022.

²¹ ²¹ Kristof Heylen en Lieve Vanderstraeten, Wonen in Vlaanderen anno 2018, p. 62-64. Steunpunt Wonen, 2019

²² ²² Barometers energie- en waterarmoede. Analyse en interpretatie van de resultaten 2019. Koning Boudewijnstichting, 2021.

²³ Loodintoxicatie. Antigifcentrum, geraadpleegd op 31/01/2024

²⁴ Loodintoxicatie. Antigifcentrum, geraadpleegd op 31/01/2024

²⁵ Website, [Openbare Vlaamse Afvalstoffenmaatschappij \(OVAM\)](#)

samenwerking tussen het jeugdwerk, OVAM en lokale besturen. Het blijft echter van belang dat de **verwijdering van stoffen zoals asbest** op een eenvoudige manier kan plaatsvinden zonder onnodige administratieve lasten of hoge kosten.

Het is zorgwekkend dat de helft van de Belgen niet weet wat **hormoonverstoorders** precies zijn, daarom is het cruciaal om **informatie op een laagdrempelige, begrijpelijke en toegankelijke** manier te presenteren²⁶. Een belangrijk aspect van effectieve communicatie is om **informatie te koppelen aan de leefwereld van kinderen en jongeren**, het is niet voldoende om alleen te vermelden dat cosmetica en textiel hormoonverstoorders kunnen bevatten.

Bovendien is er dringend behoefte aan meer onderzoek rond **hormoonverstoorders, in het bijzonder in kleding. Fast-fashion merken, zoals Shein**, erg populair bij jongeren, **bevatten vaak stoffen die schadelijk kunnen zijn**.²⁷ Het is verontrustend dat 1 op de 6 kledingstukken uit China giftige stoffen zoals nikkel of bisfenol bevat, zoals is gebleken uit onderzoek van de EU-commissie.²⁸ Naast regulering is ook effectieve controle noodzakelijk.

Een ander verontrustend aspect is het gebruik van cosmetica zoals **make-up en skincare producten** door kinderen en jongeren vanaf een **steeds jongere leeftijd**.²⁹ De populariteit van deze producten wordt versterkt door **sociale media en influencers**, in het bijzonder via TikTok. De invloed van influencers mag niet worden onderschat, aangezien 1 op de 3 jongeren tussen 16 en 24 jaar producten koopt die worden **gepromoot door influencers**.³⁰ Het is daarom belangrijk om deze kwesties te reguleren en bewustzijn te creëren, zowel bij kinderen en jongeren als bij influencers zelf.

Informatiecampagnes moeten zich niet alleen richten op **scholen, maar ook op hoger onderwijsinstellingen en sociale media, inclusief influencers. Creatieve benaderingen**, zoals het gebruik van kinderboeken om complexe wetenschappelijke concepten begrijpelijk te maken en bewustzijn te creëren over hormoonverstoorders, kunnen eveneens effectief zijn, zoals uitgetest werd in Canada.³¹

Tot slot is het van groot belang om de **kindnorm** toe te passen bij het ontwikkelen van beleid. Dit betekent dat kindnorm moet worden toegepast op alle aspecten van milieugezondheid, inclusief leefomgevingskwaliteit en klimaatgezondheid.

Alvast bedankt om de aandachtspunten en aanbevelingen in deze brief ter harte te nemen bij de verdere uitwerking van de Gezondheidsdoelstelling Milieugezondheidszorg. We gaan uiteraard graag in op vragen als die er nog zijn na het lezen van deze brief.

Amir Bachroui
Voorzitter Vlaamse Jeugdraad

Franka Foré
Ondervoorzitter Vlaamse Jeugdraad

²⁶ De Standaard, [‘Hormoonverstoorders zijn overal, maar helft Belgen heeft er geen benul van’](#)

²⁷ Greenpeace, Rapport: [‘Taking the Shine off SHEIN: A business model based on hazardous chemicals and environmental destruction’](#)

²⁸ VRT NWS, [‘1 op de 6 kledingstukken uit China bevat kankerverwekkende stoffen’](#)

²⁹ VRT NWS, [‘Jonge huid, daar blijf je beter af: skincare populair bij kinderen en jongeren op TikTok \(en dat is niet zonder gevaar\)’](#)

³⁰ Ketnet, [reportage Karrewiet](#)

³¹ Institut national de la recherche scientifique (INRS), [‘Raising awareness of endocrine disruptors among young people’](#)